

Detail van de wintereik met de als druiventrosjes gebundelde eikels en langgesteelde bladeren.

Quercus petraea: inheems, maar zeldzaam

De wintereik wordt in tegenstelling tot de zomereik in Nederland niet veel aangeplant, ook in de natuur moet je goed zoeken naar *Quercus petraea*. Toch hoort deze boom hier thuis. Onder meer in Limburg, de Achterhoek en op de Veluwe zijn fraaie voorbeelden van autochtone wintereiken te vinden.

Tekst en beeld Bert Maes – www.ecologischadviesbureaumaes.nl

Uitgegroeid hakhoutbos in het Meinweggebied bij Roermond; een zeldzame mix van meerstammige wintereiken, zomereiken en beuken.

Oud strubbenbos van wintereiken op de Veluwe; Caitwickerzand.

Dichte wintereikenbegroeiing in het Vijlenerbos, het grootste en hoogst gelegen plateaubos van Zuid-Limburg.

Fris uitgelopen blad in het voorjaar met de karakteristieke regelmatige lobben.

Sinds 1989 wordt in Duitsland de Baum des Jahres verkozen, de eerste was de zomereik (*Quercus robur*). Nu is dan een tweede eik aan de beurt: de wintereik (*Quercus petraea*). Overigens kent Duitsland, naast vele geïntroduceerde eikensoorten, ook nog twee andere inheemse eiken: de moseik of Turkse eik (*Q. cerris*) en de zachte eik of donzige eik (*Q. pubescens*).

Inheems

Dankzij DNA-onderzoek weten we dat zowel de wintereik als de zomereik inheems zijn in Nederland en na de ijstijd via migratieroutes uit Spanje en Italië Noordwest-Europa hebben bereikt ongeveer 10.000 jaar geleden.

De wintereik heeft een kleiner areaal tot aan de Wisla in Polen. De Spaanse migratielijn betreft vooral het westelijk

deel van Nederland, tot ongeveer het oostelijk deel van de Veluwe, de Italiaanse lijn zijn de eiken die we in Limburg, de oostelijke Veluwe en de Achterhoek aantreffen. Dankzij een breed opgezet onderzoek in heel Europa en in Nederland kunnen we middels DNA-analyse van vrijwel tot op de boom nauwkeurig vaststellen vanwaar de voorouders zo'n 13.000 jaar geleden vertrokken. Dat wil zeggen hoe de eikels via water en vogels, zoals gaaien, hun weg geleidelijk naar het noorden vonden met de opwarming van de aarde.

De wintereik is gemakkelijk te onderscheiden van de zomereik door de lange bladsteel, de min of meer wigvormige bladvoet, het regelmatige blad en de dichte beharing aan de onderzijde van het blad. Voor de stervormige haren moet je wel goede ogen hebben of een sterke

loep. Nog gemakkelijker is het als er eikels zijn die als een trosje druiven aan de boom hangen. Daaraan is het Duitse 'Traubeneiche' ontleend. Niet zelden tref je overigens kruisingen van zomereik en wintereik waarbij de kenmerken tussen beide soorten in zitten. Meestal hebben kruisingen meer kenmerken van de wintereik.

Zeldzaam

De wintereik is een vrij zeldzame boomsoort. In tegenstelling tot de zomereik, zie je de soort sporadisch op buitenplaatsen en in parken. Een mooi voorbeeld is de monumentale wintereik op het Korvelplein in Tilburg. Op de zuidelijke Veluwezoom zijn bij landgoederen soms oude groepen van wintereiken te zien.

Maar ook in het landelijk gebied is de wintereik niet echt algemeen. Je moet

Monumentale wintereik: Korvelplein Tilburg, circa 1870, stamomtrek 411 cm.

echt weten waar hij te vinden is. De wintereik is een goede indicator van oude bossen en houtwallen. En meestal gaat het dan om uitgegroeid hakhout en strubbenbos.

Het mooiste eikenbos in ons land is ongetwijfeld het Vijlenerbos. Het is het grootste bos van Zuid-Limburg en het hoogst gelegen, zo'n 300 m NAP. Wintereiken komen in de Zuid-Limburgse bossen op meer plaatsen voor en voornamelijk op de hoger gelegen plateaus waar het krijt uitgelooft is. Ze stammen alle af van de Italiaanse migratielijn van na de ijstijd.

Voor het centrale deel is indrukwekkend door de hoog opgegroeide meerstammige wintereiken en de verspreide monumentale overstaanders. Ze zijn soms al meer dan een eeuw niet meer gehakt. Het Vijlenerbos is vooral ook interessant vanwege de grote diversiteit aan boomsoorten waaronder de zeldzame wilde appel, wilde mispel en niet te vergeten de beuk.

Wie echt indrukwekkende eikengroepen wil zien moet over de grens naar het Vlaamse Limburg nabij Opglabbeek. Op de zandverstuivingsheuvels van de Klaverberg staan daar enorme meerstammige boomstoven van bijna 30 m in omvang. Ze zijn onderzocht en alle stammen blijken genetisch bij één moederboom te behoren. De bomen zijn daar voor het laatste in 1870 gehakt.

Wintereik en beuk

Wintereiken komen van nature vaak samen voor met de beuk, de boom van dit jaar voor Nederland. Curieus genoeg is de echt inheemse of autochtone beuk een uiterst zeldzame boom.

En met de beuk zitten we met een raadsel. Wintereik en beuk zijn boomsoorten die van nature bij elkaar horen.

Oud wintereikenbos in de Achterhoek bij Winterswijk; Roerdink.

Het wintereiken-beukenbos is in de vegetatiekunde zelfs de naam voor een speciaal bostype. Toch zien we dat als wintereik en beuk samen opgroeien, uiteindelijk de beuk het gaat winnen en de lichtminnende eik het loodje legt.

In een bos waar eeuwenlang hakhoutbeheer wordt gevoerd verdragen de soorten elkaar echter uitstekend. Buiten Zuid-Limburg is de wintereik nagenoeg afwezig, uitgezonderd de heuvels van het Meinweggebied bij Roermond, en de Zelderse Dries bij Zelderen, langs een meander van de Niers in Noord-Limburg.

Beide bossen zijn bijzonder interessant. Het Meinweggebied lijkt een beetje op een savanne, door de verspreide meerstammige bomen in een meer of minder open heidellandschap. Opmerkelijk is dat in de provincie Noord-Brabant de autochtone Wintereik helemaal ontbreekt, terwijl ze in aangrenzend

Vlaanderen wel voorkomen. Waarschijnlijk heeft dat te maken met de te arme zandbodems.

Wintereiken prefereren wel zandgronden, maar toch liever niet té arm. Zo zien we ze wel op de mineraalrijke en soms leemhoudende bodems van de stuwwallen zoals bij Nijmegen, de Utrechtse Heuvelrug, de Sallandse Heuvelrug en vooral natuurlijk op de Veluwe.

Veluwe

De Veluwe herbergt de grootste populatie wintereiken. Het gaat om de oude meerstammig uitgegroeide hakhout en strubbenbossen zoals het Speulder en Sprielderbos, de Elspeeterbossen, de Imbosch, het Asserbos en de oude boskeren van de Kroondomeinen.

Hier en daar worden pogingen gedaan om het oude hakhoutbeheer weer op te pakken vanwege de cultuurhistorie

en soms vanwege de natuurwaarde. Probleem daarbij is dat de uitgegroeide stammen te dik zijn geworden, zodat ze geen nieuwe knoppen meer aanmaken.

Soms is de wildstand zo hoog geworden dat de frisse nieuwe uitgelopen bladeren worden afgegeten en de boom doodgaat. Wintereiken kunnen zeer oud worden, als ze tenminste niet gekapt worden of het bos niet te donker wordt. Voor de beheerder twee belangrijke zaken om goed op te letten.

Rassenlijst Bomen

Diverse autochtone herkomsten van wintereik, waaronder van de Veluwe, Utrechtse Heuvelrug, Achterhoek en Meinweg, zijn opgenomen in de Rassenlijst Bomen. De autochtoniteit wordt middels ook door DNA-technieken getoetst door het Centrum voor Genetische Bronnen (CGN) en Alterra in Wageningen. <